

נתן ביסטריצקי. מחבר „ימים ולילות“ שהסעיר את רוחות הנוער היהודי בשנות העשרים והשלושים. חוגג בימים אלה את יום הולדתו ה־80. מבלי שמעריציו בעבר. בתנועת העבודה. יברכוהו מעל בימת הכנסת. כפי שעשו לאורי צבי גרינברג. משורר הימין הקיצוני

אגדת ה„קומונה“ על ההר

בעבודת הדוקטורט שלו על תנועת הנוער היהודית בגרמניה, כותב ד"ר חיים שצקר מהאוניברסיטה העברית, רמת גן, ביו השאר: „לא לגאול את העולם יצאו צעירי רים וצעירות אלה, אלא למצוא תקנה לעצמם, לנפשם. ביקורתם החברתית לא נבעה כמסקנה של ניתוח החברת, אלא כמסקנת הניתוח של מועקתם הנפשית... כבסיס להבנה, מגדיר ד"ר שצקר את תנועת הנוער הגרמנית במילים המזכירות את ההתרחשות בביתניה: „גורש של חוויה קולקטיבית, מנהיגות נערצת מחד, ומחנה מצויי תים מאידך גיסא, עם מפגשי מנהיגים בהם ניצת הרצון הכללי, לרוב בדרך הסתתפות אמוציונאלית קולקטיבית הזקה...“

אין ספק, שהפרט המתנשא מעל לכל שיבירי החוויות של „ביתניה“ הוא העימות בין שתי דמויות כמאיר יערי ודוד הורוביץ. עימות בעל עוצמה של קרבני ענקים. עימות שסובל מסביבות השמורות עימו, מגמדו בלי העשן רים ומסיתו לנתיבים אישיים לא־ענייניים, שעה שביטוי ריצקי, במהדורה הראשונה של סיפרו, מציגו — אם כי בכינויים סיפוריים — כמאבק על דרכי־חיים וכל הי כרוך בה.

ג. „ליל ברתולומיאוס“ בקילומטר החמישי

הסברו של דוד הורוביץ לצמיחת המיתוס של „ביתניה“ באוטוביוגרפיה שלו האתמוז שלי: „תנועת „השומר הצעיר“ רואה בביתניה את עריסתה בארץ ולא כן היא. ההווה הפך דתי שנוצר בהשראת אוניית הרים של הנוף המשכר — נוף של צבעים מתחלפים וחצאי צללים — היה רחוק מהוויית של תנועה ציבורית מדינית כלשהי... ביתניה דממה יותר למנזר מכורד של כת דתית, למסדר אשר לו מנהיג כריזמטי ומערכת פמלים משל עצמו ואשר פולחנו הוא פולחן הוויהו כציבור, אותו וידוי המעלה לפעמים בזיכרון נסיונות של מיסטיקאים דתיים להתמודד עם אלוהים ושמן ככת אחת... היה זה גם שיא התלישות מן החיים הממשיים, על תלי אתיהם החמורית, מעין אסקפזם אל חיק הפכל הררי חני... באווירה דחוסה של מסדר נזירים ללא אלוהים השקיע בחיפושיו וכיסופים ללא מצפון... האווירה היתה דחוסה ותובענית. במסדר נזירי ביתניה שרר מחנק רור חני שהוא נחלת כל כת מסתורית ומתכחלת. ניכרה בו גם המתיתות הניצרת בין אנשים המסוגלים במחיצתם הפלי תי משתנה. ללא הפריה רוחנית וחברתית מבחין, ועופ־ קים בחטטנות נפשית הדדית שאינה פוסקת...“

מאיר יערי היה הכותן הגדול, ואילו דוד הורוביץ מרד בו: „...ההתנגשות ביני לבין יערי היעה לשיאה כשהגדרתי את תורת האוטוביוגרפיה כנאוטוביוגרפיה ולחוכת כעמתי הצבעתי על גילוייה הדפטרות החוללים ומתריבים... עלי לא פעלה הכריזמה. כפי ששיעיתי מראש גרמה מידיתי הגלויה להפיכתי מנוי־קונפורמיסט גרידא למנודה בחיי הקבוצה...“

הורוביץ פרש. נסע לבקר את הוריו בווינה. בינתיים פורקה, ביתניה, ואנשיה השתלבו במיסגרות „הדוד העבר־דה“, וגרעין אחר של „השומר הצעיר“ — „שומריה“, אימץ לעצמו את „תורת ביתניה“. הורוביץ מתאר את פגישתו המחודשת עם רוח־ביתניה: „...יערי נהג לפתוח את השיחות במבוא ארוך של אלה, שאיש לא העז להפ־סוקו. אחרי שתקתו זו, מורשת העצבים, היתה נפתחת השיחה שבה התחלפו לסיפוריו הנעי השתיקה, תוכחה וועמתי ווידוי אישי. אחרי דברי הפתיחה של יערי היו קמים אחרים וממשיכים בווידי כשהם חושפים את נכחי נשמתם... התמונה היתה כזוה: בשומריה מתרחשת חור־רה מסוכנת וחמורה יותר של פולחן ביתניה. כל הסממנים היו שוב כמנצח: בדלנות, תופעות היסטוריות, תלישות

נתן ביסטריצקי (1954)

יכול, מערב אותם בחוויית שהתחוללה לנגד עיניהם. משתיל להם עבר־הווה קולקטיבי. מחזהו של סובול, כווחו להיות מחזה־מופת בתיאטר־ון הלאומי של סנגאל, או להיות מוצג בעשרות להקות של מרכזים־קהילתיים־יהודיים בארצות־הברית, שם יוכל לשמש פוסטר מזל־דמעות מהול באבק־תמין, כאשר בסוף כל הצגה ישלשלו הצופים כמה שטרות ירוקים לטובת החלוצים הישראלים המתייסרים על ראשי גבעות בגליל. כוונתו של סובול היתה לנתן מיתוס. אך במהלך מחז זהו החל מזמר את זמירות המיתוס שהיה כוונתו להכרית את המיתוס של „ביתניה“ השמידו אלה שהיה להם חלק בהקמתו. בהריסת המיתוס הזה החלו בקובץ „קהילתי־תנו“ שבו השתתפו בני העדה, ושם הם מציגים עצמם ללא כחל ושרק. למטרת עריכת הקובץ הומינו בני העדה את נתן ביסטריצקי, שבמהלך התקופה שבה ערך את הקובץ חיבר את ארבעת חלקי סיפרו „ימים ולילות“, הממשיך ומנפץ מיתוס זה. סיפרו של ביסטריצקי עשוי בכתיבה אקספרסיבניסטית, תוך תיאור מעברים ולבטים מרומנטיקה לאפרוריות, והוא למעשה תיעוד סיפורי של ליבטי בני אותה קבוצה, כוחם, לבטיהם וחולשותיהם. על־ידי פיתוח ריקעם של בני העדה, מציג ביסטריצקי קי חתך של פלג יהודי מתוך תנועת־הנוער היהודית, שנוצרה על־ידי מתכונות של תנועת־הנוער הגרמנית.

* מהדורה ראשונה של „ימים ולילות“ ראתה אור ב־1926, ואילו מהדורה ערוכה ומשוכנכת ראתה־אור ב־1940, תוך ייפוי קוסמטי לדמותו של מאיר יערי ורעיונותיו.

א. „ארסנל של אידיאות ולא רחם...“

למרות היותה חברה מתחדשת, הצליחה החברה־הישראלית לטפח מיתולוגיה במהלך התקופה שחלפה מאז העלייה הראשונה. אחד המיתוסים, המרים ראשו מדי כמה שנים, הוא זה של „ביתניה“, המוצג בימים אלה על קרשי תיאטרון חיפה, בגרסתו של יהושע סובול. ליל העשרים הוא סיפורם של כמה צעירים וצעירות, המתייסרים על פיסגת הר בגליל־התחתון, חולמים, אוהבים וסובלים כ־פרטים וכעדה, ומנסים למצוא פדות לנפשם.

האגדה הלוחה במיסתורין, היא אגדת הלילה שבו התי נצחו על נשמות בני העדה שתי דמויות, מן הבולטות בארץ בחמישים השנה שחלפו: מאיר יערי ודוד (דולק) הורוביץ. האחד מנהיג מפ־ם והאחר, הנגיד הראשון של בנק־ישראל.

ליל העשרים הוא הלילה האחרון של העדה, קודם יציאתם להתיישבות במגסורין. על הבמה נעות שמונה דמויות, המנסות לשחזר לעיני הצופה את אירועי „מיתוס־ביתניה“, מבעד לעיניו של יהושע סובול.

מוצאם של בני העדה מווינה ומגליציה, חלקם בעלי השכלה גבוהה. הם חולמים על התיישבות.

בהדרגה מתפתח לו מחול־השדים הרוחני של בני העדה, כאשר שני מוקדי־החשמל הינם אפרים (הורוביץ) ומשה (מאיר יערי). אט־אט גדלקת לה האש הווסטאלית, והגור כחים כולאים עצמם בארטיקה חנוקה.

רוחם של זיגמונד פרויד, קארל מארכס, ריכרד ואגנר ואוטו ויינגר מרחפת בין בני העדה. משה (מאיר יערי) מבשר על גישואי, ומנמק את עמדתו: „...אתה יודע מה כוחו של הווג? כוחו בחשייה. זני בני־אדם חוש־פים איש לעיני רעהו את כל המומים. כתפיים צרות, חזה נפול, כפון רפה, עקבן שטוח, ירכיים גרמיות, רג־לים מחוטטות, זכרות עלובה, ערווה שקועה ומרודלת... קרירות סכסואלית, שפוכה כהולה... זאת הפיכה שכל ההיסטוריה, כל הדתות ואלוהים ככבוד־רובעצמו — מת־נפצים אלהים כמו מירגליו אל סלעי מגור...“

קרבה ומתפתחת לה, „סצינת־התפשות“, מתנהלת המור לה מילולית על מערכת־יחסים בינו־לבינה, ואחריה מגיע תורו של ויכוח, מתפתח הקונפליקט בין משה לאפרים עד לממדי קרע. כאשר משה תובע להמשיך את הניסוי במקום ובמהלכו להמשיך לחדור לנשמות חבריו, ואילו אפרים עומד בתוקף על כך שהגיע זמן הירידה מן ההר, ירידה מגביה החזון ומיתוסו. אל אפרוריות היום השני.

המחלוקת עוברת תעה לאפק של תפקיד האשה במיסגרת עדה זו, ושיחורה מנטל העבר, מרים, שהיא רעייתו לעתיד של משה מתפרצת בהיסטריה, ואומרת לנחמה: „...בתולה סופר־ניסטית? רחם יש לך בתוך הכפס? מוויאיו יש לך? ספריה אקדמית יש לך, ולא רחם, ארסנל של אידיאות ולא רחם! זה מה שיש לך (עקיבא מנסה לאחוז בה) אל תנע כי (אל נחמה) גוש־קרה! ערווה יש לך? ואגינה יש לך? מיסדרו של אוניברסיטה יש לך, ולא ואגינה!... נחמה, שהיא משוחררת יותר, משיבה לה, ולאחר חיטוטים מיניים נוספים מסתיימת הסצינה כמו תמונה רעה מתוך סרט של איגמאר ברגמן, אשה בורועות אחתה: „...אני א־הבת אותך... תפלתי לי...“

ב. „ביד אחת פטיש ובשניה ספר של ניטשה...“

ליל העשרים מסתיים כאשר משה, הנראה דומה למאיר יערי, כעבור 50 שנה, מציג סימני־שאלה לצופים. כ־

* כינוי של אותה תקופה לפמיניסטיות, שלחמו ל־שיחרור־האשה.